

کاربرد سیستم‌های حسابداری در حوزه مسئولیت‌های اجتماعی و تأثیر آن

محمد جواد صدیقان^۱

سید حسین حسینی فلاح^۲

علیرضا هادی زاده^۳

سیدرضا امام باغبیدی^۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۳/۲۱ تاریخ چاپ: ۱۴۰۱/۰۵/۱۸

چکیده

تا چندی پیش هدف اصلی هر شرکت را حداکثرسازی سود سهامداران می‌دانستند چرا که تنها خود را در مقابل سهامداران خویش مسئول می‌دانستند ولی در قرن جدید کم‌کم مشکلات این دیدگاه برای سایر ذی‌نفعان و به‌خصوص جامعه‌ای که شرکت در آن مشغول به فعالیت است عیان شد و شرکت‌ها به سمتی رفتند که با قبول کردن مسئولیت‌های اجتماعی، دیگر تنها در مقابل سهامداران خود مسئول نمی‌بینند بلکه خود را در مقابل جامعه‌ای که در آن فعالیت تجاری داشته و کسب منفعت می‌کنند نیز مسئول می‌دانند. بنابراین در تلاشند تا کنار تلاش برای افزایش سودآوری خود، هزینه‌هایی را که به جامعه و محیط زیست نیز وارد می‌کنند کم شود. البته این طبیعی است که هیچ‌گاه شرکت‌ها به دنبال مسائل مربوط به هزینه‌های اجتماعی و جبران خسارت‌های وارد شده به محیط زیست نباشند مگر اینکه الزامات قانونی آن‌ها را مجبور به اجرای مقررات و دستورالعمل‌های مربوطه کند. در این مقاله مروری داریم بر تاریخچه‌ی حسابداری مسئولیت اجتماعی و توصیف مفهوم آن به عنوان بخشی از دانش حسابداری و به اهداف و ثمره‌ی اجرای حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی نیز خواهیم پرداخت.

واژگان کلیدی

مسئولیت‌های اجتماعی، حسابداری اجتماعی، حسابداری، هزینه‌های زیست محیطی

۱. مدیر گروه و مدرس دانشگاه فنی و حرفه‌ای استان یزد، دانشکده فنی شهید صدوقی یزد، ایران. A.sedighian@gmail.com
۲. دانشجوی کارشناسی حسابداری دانشگاه فنی و حرفه‌ای استان یزد دانشکده فنی شهید صدوقی یزد، ایران. hsein1378hoseini@gmail.com
۳. دانشجوی کارشناسی حسابداری دانشگاه فنی و حرفه‌ای استان یزد دانشکده فنی شهید صدوقی، ایران.
۴. دانشجوی کارشناسی حسابداری دانشگاه فنی و حرفه‌ای استان یزد دانشکده فنی شهید صدوقی یزد، ایران. Seyedreza7055@gmail.com

مقدمه

با پیشرفت جوامع و توجه به حقوق اجتماعی افراد، شرکت‌ها و مؤسسات انتفاعی افزون بر مسئولیت مرسوم و متداول خود، یعنی تلاش جهت افزایش سوددهی، مسئولیت شرکت‌ها در قبال جامعه و محیط نیز مورد توجه قرار گرفت. دیگر تنها ذی‌نفعان شرکت، سهامداران آن نیستند بلکه شهروندان، مشتریان، کارکنان، دولت و حتی نسل‌های آینده نیز ذی‌نفعان شرکت محسوب می‌شوند. هم‌اکنون شرکت‌های زیادی در جهان، به این مسئولیت خود واقف بوده و در جهت ایفای آن تلاش می‌کنند. گزارش مسئولیت‌های اجتماعی، ابزاری برای ارزیابی مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها است و با استفاده از آن شرکت‌ها می‌توانند اقدامات خود را در جهت ارتقای زندگی آحاد جامعه به اطلاع کلیه افراد و نهادهای ذی‌نفع برسانند. (خواجوی و اعتمادی جوریابی، ۱۳۹۴)

یکی از پیامدهای این رشد و توسعه صنعتی، ظهور پیوند اقتصاد با اخلاق و سیاست و تأثیر متقابل مسائل اقتصادی و اخلاقی و ارزش‌های اجتماعی با یک‌دیگر است. همچنین با توجه به پیچیده شدن ارتباط شرکت‌های موجود در جامعه با یک‌دیگر و همچنین با دولت و افراد حاضر در جامعه شرایطی به وجود آمد که شرکت‌ها می‌بایست نه تنها به ذی‌نفعان بلکه به آحاد مردم پاسخ‌گو باشند. بدین ترتیب مدیریت واحدهای تجاری دیگر صرفاً سودآوری و تولید کالا را تنها هدف خود ندانسته بلکه موضوعات دیگر همچون پرداخت حقوق عادلانه به کارگران، رعایت کیفیت و بهای تولیدات، آلودگی محیط زیست و سایر مسائل اخلاقی، سیاسی، نژادی و اجتماعی را نیز باید رعایت کنند. تحت تأثیر این تحولات، چگونگی ارزیابی عملکرد و معیارهای آن دگرگون شده و از چارچوب محدود اقتصادی فراتر رفته و معیارهای عملکرد اجتماعی که مبنای ارزیابی عواقب و تأثیرات اجتماعی فعالیت‌های اجتماعی است، پدیدار شده است. (احمدی آستانه و عسکری، ۱۳۹۳)

تاریخچه‌ی حسابداری اجتماعی

حسابداری اجتماعی در اوایل دهه‌ی ۶۰ به صورت تئوریک مطرح شد و نویسندگانی از اروپا، کانادا و استرالیا از قبیل آندرسن، موبلی و لین اوس در نوشته‌های خود به آن اشاراتی داشته‌اند. از میان آنان آندرسن را باید به عنوان پدر این شاخه از دانش حسابداری دانست. تحقیقات و مطالعات اولیه در این زمینه نیز، در سال ۱۹۶۰ میلادی آغاز شد که علت آن رشد و توسعه‌ی صنعتی و اثرات این نوع فعالیت‌ها بر زندگی فردی و اجتماعی بشر بوده است. هدف اصلی این تحقیقات در مرحله‌ی اول تعیین چهارچوبی از اهداف و مقاصد گزارشگری اجتماعی و در مرحله‌ی دوم ایجاد مدل‌های عملی برای ابقای مسئولیت پاسخ‌گویی اجتماعی شرکت‌ها بود. پس توجه محققان به اثرات اجتماعی فعالیت‌های واحدهای تجاری معطوف شد. پس می‌توان گفت شروع حسابداری اجتماعی برابر شد با پیشرفت یکباره آن به گونه‌ای که در همان اوایل مقالات زیادی در این زمینه نوشته شد و کارهای تحقیقی زیادی صورت گرفت. البته شاید بتوان علت این گسترش یکباره را گستردگی زیاد حسابداری اجتماعی و در نظر گرفتن تأثیر سازمان بر محیط طبیعی در این حسابداری دانست. در ایالات متحده آمریکا، این مفهوم با یک دهه تأخیر در اوایل دهه ۷۰، توسط انجمن حسابداری آمریکا با تشکیل کمیته‌ای به

منظور بررسی موانع و مشکلات مربوط به فرآیند اندازه‌گیری و گزارشگری در حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی آغاز شد. (پورعسکرخواجه‌خضری، طاووسی و طاووسی، ۱۳۹۱)

همان‌طور که در بالا گفته شد دهه‌ی هفتاد میلادی دوره‌ی فعال در توسعه و استفاده از گزارشگری اجتماعی بوده است. پژوهشگران در آن دهه روش‌های حسابداری و حسابرسی اجتماعی شرکت را توسعه دادند. از جمله مطالعات دهه‌ی ۷۰ می‌توان به لینوز^۱ (۱۹۷۳-۱۹۷۲) ریموند باور^۲ و دان اچ فن (۱۹۷۲) ویلیام فردیک و... اشاره نمود. در این دوره همچون شرکت‌های جنرال‌موتورز و بانک آمریکا گزارشگری اجتماعی را تجربه کردند. برخلاف دهه‌ی ۷۰، در دهه‌ی ۸۰ شاهد ادامه‌ی گزارشگری اجتماعی نبودیم و گزارشگری اجتماعی از سوی تعداد کمی از شرکت‌ها مورد توجه قرار گرفت. دلایل زیادی وجود داشت که گزارشگری اجتماعی در دهه‌ی ۸۰ کاهش یافت؛ یکی از این دلایل این بود که مزیت تجاری در این دهه بر فشار بر گزارشگری مالی غالب شده بود. این روند در دهه‌ی ۹۰ نیز تکرار شد و گزارشگری اجتماعی کاهش یافت. البته در این دهه گزارشگری زیست‌محیطی گسترش یافت. طی این سال‌ها محیط زیست و توجه به آن اهمیت بسیار زیادی پیدا کرد، گروه‌های مختلف طرفدار اجتماع و حامی محیط زیست شرکت‌ها را عامل اصلی تأثیرگذار بر روی محیط زیست معرفی کردند و به طور جدی خواستار این موضوع شدند که شرکت‌ها در مقابل فعالیت‌هایی که انجام می‌دهند و این فعالیت‌ها بر روی محیط زیست تأثیر می‌گذارد، باید پاسخگو باشند و اثرات اجتماعی و زیست‌محیطی که فعالیت آن‌ها به دنبال دارد را به طور شفاف افشا کنند. این موضوع کم‌کم در پژوهش‌های محققان تجربی مدنظر قرار گرفت و اهمیت آن در پژوهش‌هایی که انجام می‌دانند، متجلی شد به نحوی که اصطلاح حسابداری اجتماعی به اصطلاح حسابداری زیست‌محیطی و اجتماعی تبدیل شد. (احمدی آستانه و عسکری، ۱۳۹۳)

حسابداری اجتماعی و زیست محیطی

به صورت کلی، می‌توان حسابداری اجتماعی و زیست محیطی را فرآیند آماده‌سازی و ضبط اطلاعات برای استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی در مورد تأثیر فعالیت‌های یک سازمان بر جوامع و محیط زیست تعریف کرد. یکی دیگر از تعاریف مطرح شده تعریف گری و لافلین (۲۰۱۲) است که اغلب در مباحث حسابداری دولتی (و به‌طور کلی اکثراً در حسابداری اجتماعی) استفاده می‌شود:

"حسابداری اجتماعی با این موضوع مرتبط است که چگونه انجام فعالیت‌های اجتماعی و زیست محیطی توسط عناصر مختلف یک جامعه می‌تواند بیان شود. بنابراین فرآیند حسابداری اجتماعی مربوط به پاسخ‌گویی به مسائل غیرمالی است که ممکن است در حیطه‌ی وظایف اجتماعی شرکت ایجاد شوند. تجزیه و تحلیل چنین حساب‌هایی و یا نبود آن‌ها این مسئله‌ی مهم و اساسی را مطرح می‌کند که پاسخ‌گویی اجتماعی می‌تواند تا حد بسیار زیادی با مسائل اقتصادی مرتبط باشد و اولویت‌بندی و رابطه‌ی مسائل اجتماعی و زیست محیطی چیست. (جوادی‌پور، ۱۳۹۶)

1. Linowes
2. Rimound

حسابداری اجتماعی شامل حسابداری و گزارشگری منابع انسانی، کنترل جمعیت، حسابداری و گزارشگری ارزش افزوده، گزارش مبادلات خارجی، حسابداری و گزارشگری محیط زیست و حسابداری اهداف مختلف اجتماعی می‌باشد. تعریف‌های بسیار زیادی در این زمینه وجود دارد که سایر تعریف‌های دیگر را می‌توان به شکل زیر مطرح کرد. افشاء داوطلبانه‌ی اطلاعات کمی و کیفی تهیه شده توسط سازمان، برای اطلاع‌رسانی یا ایجاد نفوذ بر طیف وسیعی از مخاطبان، که البته افشاء کمی ممکن است به بیان مالی یا غیرمالی صورت گیرد. حسابداری اجتماعی شامل عملیات و انتشارات حساب‌هایی درباره‌ی اقدامات متقابل اجتماع، محیط، کارمند، جامعه، مشتری و سایر ذینفعان سازمان و تا جایی که امکان دارد نتیجه‌ی این اقدامات و فعالیت است. زمانی که حرف از حسابداری می‌شود ذهن به سمت اعداد و ارقام کمی و موارد قابل اندازه‌گیری می‌رود، اما دایر عنوان می‌کند حساب‌های اجتماعی شبیه ترکیب اعداد و اطلاعات غیرمالی و تشریح اطلاعات غیرعددی است، هرچند می‌تواند شامل اطلاعات مالی هم باشد. او نظرش بر این است که حسابداری اجتماعی یک محیط یا فعالیت کاملاً منطقی و غیرمتناقض نیست، به همین دلیل تعریف آن سخت می‌باشد. (پورعسکر خواجه‌خضری و طاووسی و طاووسی، ۱۳۹۱)

مفهوم حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی

در رابطه با مفهوم حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی آرا و نظرات مختلفی وجود دارد. از نظر مفهوم، گروهی آن را بخشی از حسابداری مالی و اجرای آن را با گسترش دامنه‌ی حسابداری مالی امکان‌پذیر می‌دانند و یا به عبارتی از نظر این گروه، حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی تنها گسترش ساده‌ای از نقش حسابداری سنتی است. درحالی که گروه غالب عقیده دارند که سیستم حسابداری مسئولیت‌های اجتماعی، اصول، قواعد و مفاهیم خاص خود را دارد. به گونه‌ای که آن را یک موضوع کاملاً جداگانه مانند حسابداری مدیریت، حسابداری بهای تمام‌شده، حسابداری دولتی و غیره دانست که هدف آن مواجهه با مسائل اجتماعی زیر است:

۱. ارزیابی تأثیر اجتماعی فعالیت‌های واحد تجاری
۲. اندازه‌گیری هزینه‌های تعهدات اجتماعی واحد تجاری
۳. اندازه‌گیری منافع اجتماعی واحدهای تجاری
۴. فراهم آوردن یک سیستم اطلاعاتی درون و برون‌سازمانی که در امر ارزیابی تأثیرات اجتماعی واحدهای تجاری کمک کند. (احمدی‌آستانه و عسکری، ۱۳۹۳)

تقریباً از سال ۱۹۹۰ تاکنون، مفهوم مسئولیت اجتماعی شرکتی به‌طور بین‌المللی پذیرفته شده است و در تمام نهادهای جامعه از شرکت‌ها و دولت‌ها گرفته تا سازمان‌های غیردولتی و مصرف‌کنندگان ترویج پیدا کرده است؛ به‌طوری که امروزه حدود ۹۰ درصد مدیران سازمان‌ها گزارش کرده‌اند که سازمان متبوعشان، مسئولیت اجتماعی سازمانی را به عنوان بخشی از اصول اساسی تجاری خود قلمداد می‌کنند و ۷۰ درصد نیز اعلام کردند که مرکز یا بنیادی مستقل برای بهبود موضوع و مسائل اجتماعی تاسیس کرده‌اند. بنابراین درحالی که در سال ۱۹۷۷ کمتر از نیمی از شرکت‌هایی که در فهرست

فورچن ۵۰۰ قرار داشتند در گزارش‌های سالانه‌ی خود قسمتی را به این موضوع اختصاص داده بودند. در پایان دهه‌ی ۹۰ میلادی نزدیک به ۹۰ درصد شرکت‌های موجود در این فهرست، مسئولیت اجتماعی سازمانی را به عنوان امری ضروری برای اهداف سازمانی خود عنوان کرده و فعالیت‌های خود را جهت توسعه و ارتقای این مهم تشدید کرده بودند. این تحولات آن‌چنان عمیق بود که جفری ایملت^۳، مدیر ارشد اجرایی شرکت بزرگ جنرال الکتریک بر همین اساس گفت: جهان متحول شده است. (کردستانی و قادرزاده و حقیقت، ۱۳۹۷)

مسئولیت‌های اجتماعی و عدالت مالیاتی:

از مسئولیت اجتماعی به عنوان اخلاقیات فراسازمانی یاد می‌شود که مفهوم مسئولیت اجتماعی را می‌توان از بیشتر نظریه‌های اخلاق استنباط و استخراج کرد. یکی از کامل‌ترین دسته‌بندی‌ها، را از این تئوری‌ها ارائه می‌کند. مثلاً قانون جاودان، منفعت‌گرایی یا تئوری فرجام‌گرایی، وظیفه‌گرایی یا آغازگرایی، عدالت توزیعی و آزادی فردی. (الهپاری و پورزمانی و ترابی، ۱۳۹۷)

مسئولیت اجتماعی

مسئولیت اجتماعی، مفهومی گسترده‌تر از تعهدات شرکت نسبت به جامعه دارد. به غیر از جنبه‌ی سازمانی این مفهوم مؤسسات آموزشی به‌ویژه دانشگاه‌ها و وظیفه دارند بحث مسئولیت اجتماعی را در راستای بهبود جامعه در ذهنیت دانشجویان نهادینه کنند. هدف کنونی دانشگاه‌ها فراهم کردن زمینه و امکانات تحصیلی مناسب و آموزش باکیفیت دانش تخصصی و فنی به دانشجویان با توجه به انتظارات جامعه و الزامات قانونی است. البته دانشگاه نه تنها ارائه دهنده‌ی خدمات آموزشی بدین شکل هستند بلکه در شکل‌گیری هویت افراد در راستای مسئولیت‌پذیری نسبت به جامعه‌ی محلی و حتی کلان‌شهرها تاثیرگذارند. توسعه مسئولیت اجتماعی مفهوم جدیدی نیست. در دهه‌ی ۶۰ میلادی، مطالعاتی صورت گرفته است که بر اهمیت افزایش آگاهی در بین دانشجویان، دانشکده‌ها، دانشگاه‌ها و مدیریت مؤسسات تاکید می‌کند. مسئولیت اجتماعی یک مسئولیت پیچیده است. برای برخورد با چنین مسئله‌ای لازم است که به آن مثل سایر مسائل سازمان بنگرند. چنانچه تاکنون مدیران را بر اساس توفیق‌شان در سودآوری ارزیابی می‌کردند، از این پس آن‌ها را با شاخص جامع‌تری از سودآوری می‌سنجند. مدیران برای اینکه از این ارزیابی سرافراز بیرون بیایند باید جزئی‌نگری را فراموش کرده و مسائل اجتماعی را مد نظر قرار دهند. مفهوم شرکت‌هایی که به نقش‌هایشان در جامعه می‌اندیشند تا به منافع‌شان، معمولاً مسئولیت اجتماعی نامیده می‌شود. (نوراله‌زاده و تشکری و قنبری، ۱۴۰۰)

گرینبرگ و بارنی مسئولیت اجتماعی را چنین تعریف می‌کنند: مسئولیت اجتماعی مجموعه وظایف و تعهداتی است که یک سازمان بایستی در جهت حفظ و مراقب و کمک به جامعه‌ای که در آن فعالیت می‌کند انجام دهد. (وکیلی فرد و حسین‌پور، ۱۳۹۶)

نگاره ۱. چک‌لیست مسئولیت اجتماعی

معیارها	مولفه‌ها
فرهنگی	حمایت از بهداشت عمومی، حمایت از آموزش و پرورش، فعالیت‌های خیریه، خدمات رفاهی، بهداشتی و آموزشی به کارکنان، فعالیت‌های مذهبی/فرهنگی، آموزش حفاظت از محیط‌زیست برای کارکنان، اطلاعات انتشار آلاینده هوا.
اجتماعی	حمایت از فعالیت‌های ورزشی، حمایت‌های تفریحی، فرهنگی و مذهبی، کمک‌های خیریه، تعهد به رسیدگی به امور کارکنان، تعهد به رسیدگی به امور ارباب‌رجوع، تعهد به افراد جامعه، سرمایه‌گذاری اجتماعی (بدین معنی که به جای کمک مالی مستقیم در امور خیریه، در پروژه‌های اجتماعی با تأثیرگذاری پایدار سرمایه‌گذاری می‌کند)، اقدامات قانونی، دعاوی قضاوتی.
زیست‌محیطی	کنترل آلودگی هوا، جلوگیری از خسارت زیست‌محیطی به‌ویژه آلودگی آب، بازیافت یا جلوگیری از ضایعات، حفظ منابع طبیعی، داشتن یک سیاست مشخص در زمینه زیست‌محیطی، جایزه در زمینه محیط‌زیست (ایزو ۱۴۰۰۰)، توسعه فضای سبز و محوطه‌سازی، حفظ و صرفه‌جویی در انرژی، سرمایه‌گذاری در پروژه‌های زیست‌محیطی، رعایت قوانین زیست‌محیطی، استفاده از منابع تجدیدپذیر، تحقیق و توسعه.
محصولات و خدمات	توسعه محصول، افزایش سهم بازار، کیفیت محصول ^۹ ، ایمنی و سلامت محصول، خدمات پس از فروش، سایر محصولات و خدمات.
کارکنان	روابط اتحادیه، اشتراک در سود نقدی، مشارکت کارکنان در تصمیم‌گیری، بهداشت و ایمنی محیط کار، مزایای بازنشستگی، مالکیت سهم کارکنان، سلامت اخلاقی محیط کارکنان، توجه به تعهد، تخصص و شایستگی، تعداد کارکنان (افزایش آمار اشتغال)، حقوق ماهانه یا پاداش نقدی و مزایا.
مشتریان	سلامتی مشتریان، رضایتمندی مشتریان، تدارک تسهیلات و خدمات به مشتریان، پاسخگویی به نیاز مشتریان.

(اسکو و نوروزی، ۱۴۰۰)

اهداف حسابداری اجتماعی

ارزیابی تأثیر اجتماعی فعالیت‌های واحد تجاری جامعه و کمک به توانمندسازی بنگاه‌ها و ایجاد رشد و توسعه‌ی پایدار در سه بعد مالی، اقتصادی و محیط زیست. (همت‌فر و همکاران، ۱۳۸۹) تولید و ارائه‌ی کالا و خدمات سودمند برای جامعه، توزیع عادلانه‌ی امکانات اقتصادی و اجتماعی بین گروه‌های اجتماعی را فراهم کرده است. (پورعسکر خواجه خضری و طاووسی و طاووسی، ۱۳۹۱)

نتیجه‌گیری

باتوجه به احساس نیاز شرکت‌ها و مدیران به ارائه‌ی گزارشات اجتماعی و از طرفی محدودیت‌هایی که برای گزارش‌های اجتماعی مناسب وجود دارد، به نظر می‌رسد سازمان‌های قانون‌گذار می‌بایست قوانینی تدوین نمایند تا شرکت‌ها را مجاب نمایند که گزارشگر اجتماعی داشته باشند. با تدوین قوانینی منسجم به‌نظر می‌رسد که بتوان شرکت‌ها را به سمت پیشرفت

و ارائه‌ی گزارشات اجتماعی مناسب سوق داده، هرچند هدف اصلی سازمان‌ها، افزایش کارایی و کسب سود است، ولی در عصر اطلاعات و جهانی‌سازی برای دستیابی به موفقیت، باید به انتظارات اجتماعی و احکام اخلاقی، واکنش مناسب نشان دهند و به بهترین شکل، این گونه انتظارات را با اهداف اقتصادی سازمان تلفیق کنند، تا دستیابی به اهداف بالاتر و والاتری را امکان‌پذیر سازند.

شرکت‌ها برای حفظ بقا و تداوم فعالیت‌های خود باید هدف حداکثرسازی ثروت سهام‌داران را در کنار رعایت مسئولیت‌های اجتماعی خود نسبت به کل آحاد جامعه جستجو کنند. چون ضامن بقای هر شرکت جامعه‌ای است که شرکت در آن فعالیت می‌کنند. و این جامعه در حال حاضر نسبت به حقوق خود کاملاً آگاه است و در غیر این صورت شرکت محکوم به نابودی می‌شود.

منابع

۱. خواجه‌ی شکرالله و اعتمادی‌جوریایی مصطفی، تابستان ۱۳۹۴، مسئولیت اجتماعی شرکت‌ها و گزارشگری آن، فصل‌نامه‌ی حسابداری سلامت، سال چهارم، شماره دوم، ص ۱۰۴-۱۲۳
۲. جامعی رضا و عزیزی بنیامین، زمستان ۱۳۹۷، بررسی تأثیر افشاء مسئولیت‌های اجتماعی سازمانی بر سطح نگهداشت وجه نقد از طریق ریسک ویژه و ریسک سیستماتیک در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، مجله پیشرفت‌های حسابداری در دانشگاه شیراز، ص ۱۰۱-۱۳۶
۳. پورعسکر خواجه‌خضری فاطمه، طاووسی محمدرضا، طاووسی سمانه، خرداد ۱۳۹۱، حسابداری مسئولیت اجتماعی چالش‌ها و ضرورت‌های آن، دانشگاه آزاد اسلامی واحد نجف‌آباد
۴. الهیاری عباس، پورزمانی زهرا، ترابی تقی، پائیز ۱۳۹۷، اثربخشی ابعاد حاکمیت شرکتی بر رابطه مسئولیت اجتماعی و عدالت مالیاتی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات، تهران، ایران
۵. احمدی‌آستانه رسول، عسکری آریتا، آذر ۱۳۹۳، حسابداری مسئولیت اجتماعی، باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان دانشگاه آزاد اسلامی واحد رشت، گیلان، ایران
۶. وکیلی‌فرد حمیدرضا و حسین‌پور فاطمه، تابستان ۱۳۹۶، بررسی اثر شدت نگرش مذهبی حسابداران بر مسئولیت‌پذیری اجتماعی شرکت، فصل‌نامه‌ی حسابداری ارزشی و رفتاری، سال دوم، شماره سوم، صفحه ۱۸۵-۲۱۴
۷. اسکو وحید و نوروزی محمد، تابستان ۱۴۰۰، بررسی تأثیر مسئولیت اجتماعی شرکت بر رابطه بین معاملات اشخاص وابسته به عملکرد شرکت، دانشکده‌ی علوم اداری و اقتصادی، دانشگاه گنبد کاووس، گنبد کاووس، ایران. ص ۱۹-۳۲
۸. جوادی‌پور علیرضا، تابستان ۱۳۹۷، مروری بر پژوهش‌های حسابداری اجتماعی و زیست محیطی در ۲۵ سال گذشته، فصل‌نامه‌ی پژوهش حسابداری، سال هشتم، شماره ۲۹، ص ۱۲۳

۹. نوراله‌زاده نوروز و تشکری مرتضی و قنبری تفرشی محمدامین، تابستان ۱۴۰۰، بررسی محافظه‌کاری حسابداری و مسئولیت اجتماعی در شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران، فصل‌نامه‌ی رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، سال پنجم، شماره ۶۸، جلد هفتم، ص ۹۵-۱۱۱
۱۰. کردستانی غلامرضا و قادرزاده سید کریم و حقیقت حمید، تابستان ۱۳۹۷، تأثیر افشای مسئولیت اجتماعی بر معیارهای حسابداری، اقتصادی و بازار ارزیابی عملکرد شرکت‌ها، مجله‌ی پیشرفت‌های حسابداری دانشگاه شیراز، دوره‌ی دهم، شماره اول، پ ۷۴/۳، ص ۱۸۷-۲۱۷.

4 .Accounting student of Technical and Vocational University of Yazd Province, Shahid Sadoughi Technical College, Yazd, Iran. Seyedreza7055@gmail.com